

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 13 December 1903. No. 1354.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE: Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Inzendingen, die later dan Donnerdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementenprijs: franco aan huis per drie maanden / 1.30, voor het Buitenland per jaar / 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent.
Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam.
Advertenties: van 1 tot 6 regels / 1.20, voor elke regel meer 20 Cent.
Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereen. 12 Ct. p. regel.

Van 's Heeren Ordinantien.

XCIV.

VIERDE REEKS.

's Heeren ordinantien in de zedelijke wereld.

I.

Want de Heere is onze Rechter, de Heere is onze Koning; Hij zal ons behouden.
Jesaja 33: 22.

Met onze artikelen over 's Heeren ordinantien, staan wij thans aan het begin van een nieuwe, een vierde reeks.

Onze studie bedoelt, uit Gods Woord en onze ervaring na te speuren de wetten, de ordeningen des Heeren voor de door Hem geschapen wereld.

In te denken, zoo veel mogelijk, wat men noemt de wereldorde of het geheel der Goddelijke beschikkingen, omtrent der schepselen bestaan en werkingen.

Een inzicht te schenken in de vastheid der wereldorde, wijl toch alles van vóór der eeuwen eeuwigheid, met soevereinen Wil, dus door God is vóórbeschikt.

Vóórbeschikt in Zijn raad waarin heel de wereld, met haar begin, verloop en einde vastligt; uitgevoerd in den tijd door Zijn eeuwige en alomtegenwoordige kracht, waarmee Hij in alle dingen werkt.

Een inzicht te geven dus ook hierin, dat Gods vóórbeschikking niet alleen gaat over der menschen zaligheid of onzaligheid, maar over al wat in de wereld gebeurt, zoodat hij er in uw denken niets, ook het geringste niet, aan moogt onttrekken.

Wat wij in onze artikelen, van 's Heeren ordinantien' doen, is derhalve een trachten om een wereld- en levensbeschouwing te bieden, naar Gereformeerde of meest zuiver Christelijke beginselen.

Wijl nu echter tegenover onze beginselen die van anderen staan, moesten, in een eerste reeks artikelen, 's Heeren ordinantien niet alleen in betrekking tot Zijn soevereiniteit en almacht, maar ook in haar tegenstelling met de leer van het Noodlot of het Fatalisme en met de leer van het Toeval, of het Casualisme, besproken.

En verder, wij de Schrift, in wat zij openbaart omtrent de schepping of het ontstaan der wereld, bepaaldelijk omtrent de z.g. „tweede schepping“ of de ordening van de geschapen wereldstof, gedurende het „werk der zes dagen“, ons gansch iets anders doet kennen, dan de tegenwoordige Evolutie in haar toepassing op het ontstaan der wereld onderstelt, diende in een tweede reeks ook de tegenstelling van *Creatie en Evolutie* onder de oogen gezien.

Hiermede hadden wij ons in de twee eerste artikelenreeksen een weg gebaad tot het onderzoek naar 's Heeren ordinantien in de bestaande wereld.

Maar wijl nu in deze bestaande wereld, naast, of wil men, in het gebied der natuur-noodwendigheid, een gebied der vrijheid is, over welke beide gebieden God als de Souverein staat en er mitsdien Zijn beschikking, Zijn ordening, Zijn wetten voor gesteld heeft, moest ons onderzoek naar 's Heeren ordinantien zich van zelf in twee deelen splitsen, en wel in een deel dat van de natuurlijke en in een deel dat van de zedelijke wereld handelt, de zedelijke wereldorde handelt.

Een derde en een vierde reeks alzoo.

En zoo liep dan onze derde reeks artikelen, die wij thans geleind hebben, over 's Heeren ordinantien in de natuur.

Verstonden wij daarbij onder „natuur“ al wat geworden, gewrocht, veroorzaakt is, onafhankelijk van menschelijke willen en daaruit opkomend handelen, — deze „natuur“ of al het door God geschapene, verbijzonderd zich weer als stoffelijke, geestelijke en stoffelijk-geestelijke natuur, en daarom moest deze derde artikelenreeks dan ook drie deelen bevatten.

In een eerste deel ging het over 's Heeren ordinantien in de stoffelijke natuur.

Over de natuurordeningen, de natuurwetten voor sterren en atmosfeer; over die voor onze aarde met haar wereld van het on-organische en organische; haar wereld van delfstoffen en mineralen; van planten en dieren, en ook van den mensch, voor zoover hij, naar zijn lichaam, uit de aarde is.

In een tweede deel ging het over 's Heeren ordinantien voor de geestelijke natuur, voor de geschapen geesten. Over die voor de engelen, en voor het ontstaan van de zielen der menschen, als geschapen geestelijke substanties of zelfstandigheden.

En ten slotte ging ons onderzoek naar 's Heeren ordinantien in de natuur in een

derde en laatste deel over die voor de stoffelijk-geestelijke natuur; over den mensch in zijn eenheid van lichaam en ziel, en bepaaldelijk over de natuurordeningen voor de werkingen van zijn met het lichaam verbonden ziel; over wat men noemt het psychisch gebeuren. Ook hier moest in het licht gesteld de vastheid van dat gebeuren. In het licht gesteld, hoe de menschelijke ziel zoo bij haar kennen en willen, als bij haar daarmee op het innigst verbonden gevoelen, gebonden is aan vaste natuurwetten, die God daarvoor heeft gesteld.

Zoo komen wij dan thans tot onze vierde reeks artikelen, waarin „de zedelijke wereldorde“ onze aandacht vraagt, of m. a. w., 's Heeren ordinantien in de zedelijke wereld. „Orde“ dan wijst allereerst op een schikking van dingen, waarbij ieder ding op zijn eigen plaats komt te staan, zoodat zij een harmonisch geheel vormen. Maar vervolgens, wanneer er sprake is van dingen van welke een werking uitgaat, op zulk een schikking, dat deze werkingen der dingen dus in elkaar grijpen, dus verbonden zijn, dus aan het doel, waarop de werking van het geheel zich richt, ondergeschikt zijn, dat dit doel wordt bereikt.

Zoo is er orde in een kamer, wanneer alle meubels op hun plaats staan; schikken wij paren tot een snoer en bloemen tot een bouquet. Maar zoo is er ook orde in het gezonde lichaam, omdat ieder lid zonder stoornis het zijne doet, alle organen werken in dienst van het geheel; zoo ook staat een leger in slagorde, wanneer de troepen zijn opgesteld met een bepaald doel, en iedere afdeling, en daarin weer ieder man, straks doet, wat zij in ondergeschiktheid aan dat doel hebben te verrichten; en zoo is ook een machine in orde, wanneer al de deelen op hun plaats zitten en elk rad en elke veer zonder haperen datgene doet, waartoe het is aangebracht.

Zoo onderstelt dan alle orde een schikking, en deze weer een intellect of verstand, dat dus beschikt, want in of achter die schikking zit plan of doel, en juist daarin openbaart zich verstand.

Zulk een orde nu nemen wij ook waar in de wereld, en daarom spreken wij dan ook van een wereldorde, en voor ons, als Christenen, zit achter die wereldorde God de Heere zelf „Wiens Verstands is geen getal“ (ps. 147: 5). Voor ons, Christenen, is het God, die deze schikking, deze ordening der wereld dus heeft beschikt, geordineerd.

Dan, onderstelt alle orde een intellect, dat de dingen schikt, zij onderstelt, waar deze schikking zich richt op een bepaald doel, ook evenzeer een regel, een maatstaf, een richtsnoer of norm, waarnaar de dingen werken moeten. Want zal de werking van tot een geheel verbonden dingen gericht zijn op het doel van dat geheel, dan is dit slechts mogelijk, wanneer die werking aan bepaalde regels gebonden is. Zoo toch hun werking ongeregeld naar verschillende richtingen uit elkaar gaan, dan zou het doel der ordening, der schikking, niet bereikt worden.

Het zijn deze regelen, deze normen, waaraan alle dingen in een geordend geheel onderworpen zijn.

Zoo is er een vaste regel voor de werking uw hart, voor die van uw longen en uw maag. Maar zoo ook moeten er zijn vaste regelen voor het gezin, voor de school, voor de maatschappij, voor de kerk; regelen waaraan ieder „het zijne moet doen“, zal er orde zijn.

En zulke regelen heeft God de Heere ook gesteld voor Zijn wereld. Zij gelden voor hemel en aarde, en de Schrift noemt ze, o. a. in psalm 119: 91, waar juist van hemel en aarde gezegd wordt: „Naar uwe ordinantien blijven zij nog heden staan, want zij alle zijn uwe knechten.“

Ordnantien des Heeren.

Nu zijn deze ordinantien onderscheiden. Voor zooverre zij aan zedelijke, d. i. denkende, willende schepselen, zooals engelen en menschen, zijn opgelegd, kan men ze slechts in eigenlijken zin „geboden“ of wetten noemen.

Een wet toch regelt altijd het willen of het daaruit opkomend handelen. Maar de Schrift gaat er ons in voor, en ook in het gewone spraakgebruik is het later opgekomen, om evenzoo de vaste regels, waarnaar de natuurdingen werken, wetten te noemen.

In dien ruimeren zin, zoodat er en de regels voor 'smenschen wilshandelingen en die voor de werkingen der natuurdingen onder saamgevat worden, heet het dan ook, in dat woord uit den 119den psalm, waarvan wij bij deze studie uitgingen: Uw gebod is zeer wijd. (vs. 96).

Spreekt men nu van natuurlijke wereldorde, dan verstaan wij daaronder het geheel

van die door God bepaalde regelen, waar naar alle dingen in zijn schepping met noodwendigheid, d. w. z. zoo, dat zij niet anders kunnen, werken.

Spreken sommige denkers onder de oude Grieken reeds van een „wet der natuur“, sedert de 16de en 17de eeuw is het gebruikelijk geworden, zulke vaste regelen, bij wat er in de natuur gebeurt, natuurwetten te noemen.

Een natuurwet is dan, wat onder zekere voorwaarden, altijd en zonder uitzondering geschiedt.

Deze regelmaat en wetmatigheid in het natuurgebeuren doet ons de wereld kennen als een harmonisch geheel, waarin alles op zijn, door God bestemde, plaats, met zijn door Hem ingeschapen en onderhouden krachten, planmatig samenwerkt. En zoodanig in het groote als in het kleine deze wetmatigheid almeer te ontdekken, is dan ook de taak der wetenschap.

Zij leert ons, om iets te noemen, dat dezelfde wetten, die de beweging van onze aarde bepalen, ook voor de meest verwijderde planeten van ons zonnestelsel gelden. Zij leert ons, dat het licht van de dichtst nabij zijnde, even als van de verstaafte vaste sterren, naar dezelfde wetten der ethertrilling, met dezelfde snelheid tot ons komt. Zij leert ons, dat de meteorsteenen, die op onze aarde vallen, uit dezelfde grondstoffen bestaan als die welke op onze aarde worden gevonden.

Heel onze vorige reeks bedoelde dan ook deze wetmatigheid in de natuur in het licht te stellen.

Hoe deze natuurwetten in haar onderlinge schikking en samenhang, waardoor alles als een vaste keten van oorzaak en gevolg, in het natuurgebeuren saamgeschakeld is, echter nooit mogen gedacht als iets, wat maar één oogenblik zelfs buiten of tegenover God — Die immers met Zijn alomtegenwoordige kracht in alle ding de Werker is — zou staan, maar dat het Zijn ordinantien zijn, en mitsdien het door Hem gewrochte zonder niet uitsluiten, is daarbij door ons in den breede aangewezen. En ook op de vraag naar het doel van deze door God geschikte natuuroorde is steeds ons antwoord geweest, dat naar de Schrift ons leert, de Heere alles gewrocht heeft om Zijns zelfs wil. (Spr. 16: 4).

Aan deze wetten nu, zoo leert ons de Schrift zelf, behoort voort of liever onderwerpt zich heel de natuur. Juist van de natuurdingen toch heet het in den 143sten psalm: Hij heeft hun een orde gegeven, die geen van hen zal overtreden (vs. 6).

Van deze wetten der natuurlijke wereldorde nu zijn te onderscheiden die van de zedelijke wereldorde.

Gelijk er toch een ordening, een schikking is van de natuurwezens en hun werkingen, zoo is er ook een schikking van de zedelijke wezens en hun werkingen; een soevereine schikking Gods, een ordantie des Heeren; en het zijn deze schikkingen voor de werkingen der zedelijke wezens, die wij, in onderscheiding van 's Heeren ordinantien in de natuur, zijn ordinantien in de zedelijke wereld noemen.

Nu heeft het woord zedelijk, wanneer wij van de „zedelijke wereld“ spreken, een veel ruimer beteekenis dan die men er gewoonlijk aan hecht.

Spreekt men toch van zedelijk, dan verstaat men er gewoonlijk onder deugd. Onder een zedelijk mensch verstaat men in het gewone spraakgebruik een braaf, een deugdzamen mensch.

Het woord zedelijk heeft echter ook nog een anderen zin, en dien hebben wij hier op het oog.

Men spreekt namelijk ook van zedelijk tegenover natuurlijk.

Verstaat men onder het laatste al wat onafhankelijk van 'smenschen willen, ontstaat of gebeurt, zoo als b.v. de wording der planeten, en haar wentelen om de zon in vaste banen; het ontluiken en geuren der bloemen; het stroomen van uw bloed door uw aderen of het groeien van uw haren — onder het zedelijke verstaat men dan al wat ontstaat of gebeurt, tengevolge van menschelek, of beter nog, creatuurlijk willen; want niet slechts bij de menschen, maar zoo als wij vroeger vonden, ook bij de engelen kan men spreken van „willen.“

Wijl echter het willen, zoo als wij in ons vorig artikel zagen, omdat het uit ons eigen wezen opkomt en niet dan na een beslissing van ons zelf tot stand komt, vrij is, valt het zedelijke in dezen zin samen met de vrijheid; staan engelen zoo wel als menschen als vrije wezens tegenover de natuurdingen; en staat mitsdien vrijheid tegenover natuur.

In dezen zin is niet een ster, maar is b.v.

wel de duivel en is keizer Nero een zedelijk wezen.

En eindelijk staat zedelijk, in den zin dien wij hier bedoelen, ook als geest tegenover natuur. Wij zullen dit nader toelichten.

Is toch de vrijheid, zooals wij haar zooeven beschreven, iets wat onder alle schepselen slechts aan engelen en menschen toekomt, zij hangt saam met wat wij in den mensch en in den engel geest noemen.

Wij vonden vroeger, dat zoowel de engel als de menschelijke ziel, niet alleen als onstoffelijke, met de zinnen niet waar te nemen zelfstandigheid of wezen, geest is, maar dat deze geestelijke wezens ook geest hebben. Bij dit laatste denken wij dan aan het woord uit 1 Korinthe 2: 11: Want wie van de menschen weet hetgeen des menschen is, dan de geest des menschen die in hem is. Nu is deze geest des menschen, die in hem is, niet een tweede zelfstandigheid naast zijn ziel, want zooals in onze vorige artikelen is toegelicht, bestaat de mensch niet uit lichaam, ziel en geest, maar tweeledig uit lichaam en ziel. Doch in zijn ziel, die het subject, de grond van zijn levensverrichtingen is, werkt een hem eigen beginsel dat onmiddellijk uit God is, en het is dit beginsel dat wij geest noemen. Het is door dien geest, dat de mensch „weet hetgeen des menschen is“. Weet heeft, niet slechts van zich zelf als het subject dat leeft, dat werkt en lijdt en dus bewustzijn heeft; want dit heeft het dier — dat geen geest heeft — ook, maar dat hij weet heeft ook van zichzelf, m. a. w. zelfbewustzijn heeft. Ook een hond heeft er weet van als hij geslagen wordt, als hij honger of dorst heeft. Hij heeft gewaarwording en zelfgevoel. Maar wat de hond en het dier in het algemeen, niet kan, dat vermag de mensch, zich-zelf te denken. Over zichzelf denken; zichzelf tot een object, tot een voorwerp van zijn denken te maken en zichzelf daardoor te onderscheiden van al het andere wat in den hemel en op aarde, wat in de wereld is, en dus ook van zijn eigen lichaam en wat in dat lichaam plaats grijpt, en eindelijk zelfs van wat in zijn eigen ziel plaats grijpt.

Wat wij hier bedoelen laat zich verduidelijken met Spreuken 27: 19: Gelijk in het water het aangezicht is tegen het aangezicht, alzoo is des menschen hart tegen den mensch. De zin van de spreuk toch is waarschijnlijk: zooals in het water het gelaat zich weerspiegelt, zoo weerspiegelt zich het hart van den eenen mensch in dat van een anderen. Voor ons komt het hier aan op het eerste lid van deze spreuk. Uw eigen gelaat ziet ge niet. Maar loopt ge nu op een zomerdag buiten, en komt ge aan een water, aan een beek en ge tuurt daarin, dan ziet ge ook uw eigen gelaat in die beek. Het water weerspiegelt uw gelaat.

Past ge wat de Schrift hier van het „aangezicht“ zegt, nu toe op uw „zelf“, dan zal u helder worden wat eigenlijk zelfbewustzijn is. De mensch heeft toch niet alleen weet van zich als van het subject wat leeft, wat werkt en lijdt, maar zijn ziel weerspiegelt ook „zichzelf“ wanneer hij over zichzelf denkt. Hij vindt dan, wat wij in ons vorig artikel noemden zijn „ik“.

Nu is echter niet, zooals sommigen leeren, de geest het zelfbewustzijn, maar de geest, die in ons is, brengt ons tot zelfbewustzijn.

En met dit zelfbewustzijn gaat tevens gepaard, ja is er onafscheidelijk aan verbonden, wat wij straks beschreven als vrijheid. Deze vrijheid is toch niet anders dan, dat de mensch uit eigen lust en naar eigen besluit zichzelf richt of bepaalt tot een doel, dat hij en als bereikbaar en als goed kent; m. a. w. wil; er weet van heeft ik wil.

Wijl nu deze vrijheid of zelfbepaling alleen toekomt aan zelfbewuste wezens, dus in heel Gods schepping slechts aan engelen en menschen, of wezens die geest hebben, en daarmee staan tegenover de natuurdingen, zoo staat in de derde plaats het zedelijke als geest tegenover natuur.

Vatten wij nu alles saam, dan vinden wij dus allereerst, dat het zedelijke in de zin waarin wij het hier bedoelen als het gewilde tegenover het natuurlijke staat; vervolgens, dat wij het gewilde de vrijheid insluit, het zedelijke als de vrijheid tegenover de natuur; en eindelijk, dat wij deze vrijheid onder alle creaturen alleen toekomt aan wezens die geest hebben, het zedelijke als de geest tegenover de natuur staat.

En zoo blijkt dan, dat het woord „zedelijk“, wanneer wij spreken van de zedelijke wereldorde, vervangen zou kunnen worden door „geestelijk“ en men dus zou kunnen spreken van de geestelijke tegenover de natuurlijke wereldorde.

Tot de eerste behooren dan als vrije wezens zoowel engelen als menschen; tot

de laatste de natuurdingen. Wijl men nu echter eenmaal gewoon is aan de uitdrukking zedelijke wereldorde, is het beter zich aan dit gebruik te houden, mits men er maar goed bij versta, dat „zedelijk“ dan staat tegenover „natuurlijk“.

Nu staan ook engelen evenmin als menschen los van elkaar.

Zij vormen ieder een wereld voor zich en saam de geestelijke, de zedelijke wereld. En wel omdat er en voor de engelen en voor de menschen zelf, even als voor hun werkingen, een ordening, een schikking Gods is.

Voor de engelen hebben wij dit reeds in onze vorige reeks, toen wij, in het tweede deel, van de geestelijke natuur handelden, besproken.

Wij zullen thans in deze reeks, waar wij van 's Heeren ordinantien voor de zedelijke wereld handelen, ons uitsluitend bepalen tot den mensch al zal ook de relatie, waarin hij tot de engelen staat, daarbij ter sprake komen.

Ook deze zedelijke wereld nu is door God even als de natuurlijke in het aanzijn geroepen om Hem te verheerlijken.

De mensch is er om God.

En ook van de menschenwereld geldt het woord uit de Spreuken: De Heere heeft alles gewrocht om Zijns zelfs wil.

— Wij Gereformeerden belijden dan ook: dat God den mensch geschapen heeft om Hem te loven en te prijzen. (H. C. antw. 6); en dat God nu alle schepselen onderworpen en regeert naar Zijne eeuwige voorzienigheid en door Zijne oneindelijke kracht, om den mensch te dienen, ten einde dat de mensch zijnen God diene. (Ned. Geloofs-Bel. Art. 12).

Heeft nu naar Gods ordantie, naar Zijn beschikking, in deze zedelijke wereld ieder mensch zijn plaats, al zijn werkingen moeten gericht zijn op de verheerlijking Gods als het laatste doel. Onze Catechismus zegt dit dan ook zoo juist, waar hij de „goede werken“ omschrijft als alleen zulke, die uit waar geloove naar de Wet Gods alleen Hem ter eere geschieden (Antw. 91).

Spreekt men nu van menschelek werkingen, dan verstaat men daaronder echter niet alle werkingen die van een mensch uitgaan, maar uitsluitend dezulke, die de mensch als zedelijk wezen verricht.

Het voedingsproces, de bloedsomloop, de werking van de longen, om iets te noemen, zijn wel werkingen „van een mensch“, maar wijl hij die ook met de dieren gemeen heeft, zijn ze nog geen „menschelek“ werkingen.

Zij gaan buiten zijn wil om. De eigenaardig menschelek werkingen toch zijn het, die met ons willen in verband staan, al zijn zij tot dat willen alleen zeer zeker niet beperkt. Tot ons willen zoowel naar buiten als naar binnen; zoowel waar het zich richt op ons lichaam en door dat lichaam op de wereld, als op onze eigen ziel.

En in die wereld, waar wij nu onze wils-handelingen hebben te verrichten, door middel van ons lichaam, zien wij ons dan geplaatst tegenover de aardse natuur, waarop wij hebben in te werken. Zien wij ons verder, geplaatst te midden van een menschenwereld, waarin wij met en tegenover onze medemenschen hebben te handelen. Hebben wij eindelijk ook ons lichaam als het ons van God gegeven oogaan voor onze ziel, dat wij hebben te verzorgen en te bewaren.

Maar ook heeft ons willen zich te richten op onze eigen ziel, en door ons denken en ons rechtsbesef en ons schoonheidsbesef in zijn dienst te stellen, — te kennen de ons in de wereld geopenbaarde waarheid; te handelen overeenkomstig het recht en te genieten haar heerlijkheid.

Doch vóór dit alles heeft ons willen, of liever nog ons willend ik, zich te richten op God, gelijk Hij zich in Zijn wereld aan ons geopenbaard heeft; te richten op het kennen, het aanbidden, het gehoorzamen van Hem.

Voor al deze menschelek werkingen nu heeft God Zijn ordinantien gesteld, Zijn wetten gegeven.

Wetten, normen voor ons bearbeiden van de natuur; voor ons samenleven met onze medemenschen; voor de verzorging van ons lichaam. Wetten en normen voor het leven onzer ziel; logische en esthetische wetten, en ethische wetten in enger zin, zulke die ons ten richtsnoer zijn voor goed en slecht. En eindelijk wetten en normen voor ons leven in de bewuste gemeenschap met Hem; ordeningen voor de religie.

Ook boven deze zedelijke wereld toch staat God als de Souverein.

Hij geeft haar Zijn wetten, Zijn ordinantien. En al geldt ook van de zedelijke schep-

selen, omdat zij vrij zijn, niet wat van de natuurwezens geldt: Hij heeft hun een orde gegeven, die geen van hen zal overtreden; wanneer zij overtreden, wanneer zij zondigen, is het God de Heere, die tegenover hen Zijn wetten handhaaft.

Want de Heere is onze Rechter, de Heere is onze Wetgever, de Heere is onze Koning. (Jesaja 33 : 22).

„En wien het de Zoon wil openbaren.“

Alle dingen zijn mij overgegeven van mijnen Vader; en niemand kent den Zoon dan de Vader; noch iemand kent den Vader dan de Zoon, en wien het de Zoon wil openbaren. Matth. 11 : 27.

Als ge in de Schrift op de ééne plaats leest, dat „de onzienlijke dingen Gods van de schepping af uit de schepselen verstaan en doorzien worden“, en op de andere plaats vindt, dat „niemand den Vader kent dan de Zoon en hij aan wien de Zoon het wil openbaren“, dan spreken die twee elkaar niet tegen; ze strijden slechts in schijn.

Er is kennis Gods op alle manier voor ieder mensch bereikbaar; en dat was niet alleen zoo in het Paradijs maar het is nog zoo in deze gevallen wereld, zelfs in dat deel der wereld, dat onder den vloek van het Heidendom verdonkerd is. De hemelen vertellen Gods eer en het uitspannel verkondigt zijner handen werk. Dag aan dag stort overvloediglijk sprake uit en nacht aan nacht toont wetenschap. Daar is geen spraak of oord, daar is geen volk bekend, dat zelf tot 's werelds end, der hemelen stem niet hoort. En niet alleen de natuur, de van levende tintelende natuur stort sprake uit voor ieder die zijn oer niet opzettelijk toestopt; maar er is evenzoo een sprake Gods, die tot alle volk en natie doordringt, in de consciëntie. Niet van de eerstgeschapen in het Paradijs, maar van heidenen in den verdorven Keizerrijd bevestigd Paulus ons, dat de heidenen „betoonen het werk der wet Gods in hun harten ge schreven te hebben, hun consciëntie hun mede getuigende, en de gedachten onder elkander hen beschuldigende of ook ontsuldigende“.

De vorm waarin die kennis Gods en de kennis van Gods wil zich onder de heidenen uit, moge afgeschied en vaak ergelijk zijn, toch is de prikkel waaruit hun afgolierij en hun ergelijke wil voortkomt, nooit iets anders dan die verkeerd begrepen sprake Gods in de natuur en in de consciëntie. Dat is het aad der religie waarvan Calvijn getuigde, de ingeschapen Gods-kennis en de toegebrachte Gods-kennis, die steeds door onze vaders beleiden werd. En beleiden, niet om den mensch, die viel, nog te verheerlijken, maar om, heel anders, den zondaren tegenover God buiten verontschuldiging te stellen. De gevallen menscheid als zondig, en ieder zondaar in die gevallen menscheid, staat daarom juist voor God zoo diep schuldig, omdat wiens oog slechts helder geopend is en wiens consciëntie zuiver reageert, de eeuwige kracht en de Goddelijkheid des Heeren HEERE in zijn eigen binnenste ervaart en alom in natuur en historie waarneemt.

Maar hoe is het dan te verstaan, dat noch tans de Christus zoo stellig betuigd heeft, dat niemand den Vader kent dan de Zoon, en hij aan wien de Zoon het wil openbaren?

Er staat niet, dat niemand eenige kennis van God kan hebben dan door den Zoon, maar dat niemand den Vader kent dan wien het door den Zoon geopenbaard is.

Van satan en zijn trawanten wordt het duidelijk uitgesproken, dat ze God kennen en sidderen. En dit kan ook niet anders. Of wat is satan's vel anders geweest, dan zijn strijd tegen God, zijn boze lust om God te verdringen en zich in Gods plaats te zetten; en hoe ware dit denkbaar geweest, indien hij Gods bestaan en Gods almacht niet gekend had? Maar even gewis gelijk gevoelt een ieder terstond, dat satan, al kent hij God, toch nooit den Vader heeft gekend. Wie den Vader kent is getroost en verzoend; satan daarentegen, zoo dikwijls hij aan God denkt, siddert. De kennis van den Vader maakt rijk, geeft vrede en eeuwige rust; die kennis die satan van God heeft, doet hem sidderen. Dit toch is het verschil tusschen satan en een gruwelijk zondaar op aarde, dat een booswicht op aarde een slaapdrank kan indrinken om zijn consciëntie te stillen en God te vergeten, maar dat satan juist dit niet kan. Voor hem is die slaapdrank der zonde ondenkbaar. Zijn besef van Gods almachtige tegenwoordigheid sprekt luide van oogenblik tot oogenblik tot hem, en juist daarom siddert satan.

Derampalige staat der verlorenen in het eeuwige vuur is daardoor tevens duidelijk. Hier op aarde kan de verlorenen zijn consciëntie in slaap sussen en te midden van zijn zonde gemeenlijk buiten angst leven. Er zijn verlorenen met zoo toegeschroefde consciëntie, dat ze slechts nu en dan, in oogenblikken van hevige ontroering, den toorn Gods nog weer gevoelen, en voor het overige zonder God, maar ook zonder verschrikking voor God, in hun zonde voortleven, juist omdat ze hun oog toedoen en hun oor dicht stoppen. Maar is dit leven eenmaal ten einde, en gaan ze in de eeuwigheid over, dan heeft dat uit, dan gaat ook hun het oog helder open, zonder dat ze het ooit weer sluiten kunnen, en ontsluit zich hun oor zonder dat ze het ooit weer kunnen toestoppen; en dit eeuwiglijk met open oog en oor moeten ondergaan van de almachtigheid Gods, dat juist is hun rampzaligheid.

Staat er alzoo, dat niemand onzer den Vader kan kennen, tenzij de Zoon ons den Vader openbaart, dan is het duidelijk, dat dit niet op de algemeene kennis van God ziet, die voor elk mensch bereikbaar is, maar zeer bepaaldelijk op die kennis van Gods eeuwige ontfermingen, die den zondaren niet kan toekomen, tenzij hij in Christus verzoend en kind van God geworden, God als zijn Vader en zichzelf als kind van God heeft leeren kennen.

Er is hier alzo geen sprake van een leer, die in het geheugen wordt geprent, van een openbaring in woorden, die we ons eigen maken, neen, er is sprake van een kennis, die de geestelijke ervaring van het verlost en verzoend zijn ons toebrengt.

Zeker behoort hiertoe ook een openbaring aan ons verstand. „Wij weten dat de Zoon van God gekomen is, en heeft ons het verstand gegeven dat wij den Waarachtigen kennen.“ Alle openbaring begint met het woord. Toen de Christus verscheen, ging hij het land door predikende het evangelie des Koninkrijks. Het

evangelie zelf is een blijde boodschap van heil dat komt, en van verlossing die wordt aangekondigd.

Maar hij die prediking, bij die boodschap, bij die woorden des evangelies kan het niet blijven. Die kan men van buiten leeren en in zijn geheugen prenten, zonder dat ze ons iets naders van de kennis van den Vader leeren verstaan.

Die leer op zichzelf, al wordt ze zonder bedenking of tegensparteling overgenomen, brengt het nooit verder dan tot een roepen van Heere Heere! Het is er mee als in Hozea's dagen, toen al het volk riep: „Heere, wij, uw Israël, kennen u!“, en toen toch de toorn des Heeren tot verdelgens toe tegen Israël ontbrandde, juist omdat ze God niet kenden.

Moge dus al die leer, die boodschap, dat woord des evangelies eerst door de Apostelen, en daarna door woord en schrift de wereld zijn ingedragen, dit op zich zelf kan nog nimmer de kennis van den Vader brengen.

Die kennis komt eerst, als de verheerlijkte Christus door den Heiligen Geest ons den rijkdom van zijn verzoening toebrengt, ons als zondaren zoekt en tot kinderen Gods maakt. En dan, als Christus ons kinderen Gods heeft willen maken, dan, maar ook dan eerst, is de kennis van den Vader voor ons zalig en heerlijk bezit geworden.

En toch, ook hiermede is nog niet genoeg gezegd.

Christus komt niet pas in het werk der verlossing tot ons. Hij is het Eeuwige Woord, dat vóór alle dingen bij God en God was. Heel de natuur, met de sprake Gods, die er in ligt, is door Hem geschapen. Hij is het Woord; zonder Hem gaat er in die natuur geen sprake uit. Gedacht buiten het eeuwige Woord, zou die natuur dood en stom zijn, en zou ons niets hebben te zeggen.

Meer nog. Niet alleen die natuur toch is door het Eeuwige Woord Gods geschapen en met een sprake bezield, maar ook wij zelf, als mensch, zijn te midden van die natuur, niet zonder den Christus in deze wereld ingekomen. Ook het bestek van onze menscheit is uit Hem. Ook wij zijn door Hem geschapen. En met name geheel onze geestelijke aanleg, en ons vermogen om de sprake der natuur te beluisteren en te verstaan, is uit Hem ons ingeplant.

En geheel hetzelfde geldt van ons zedelijk wezen. Onze consciëntie is ons uit den Christus toegekomen. Hij zelf is de consciëntie der menscheit. De gemeenschap, die ons hart met de zedelijke wereldorde heeft, onze besseffen van goed en kwaad, van recht en onrecht, van wat afgrijzen inboezemt en boeit door schoonheid, van zeilaucht en liefde, van licht en duisternis, ze zijn ons alle uit het Eeuwige Woord toegevoerd.

Het is dus niet zóó te verstaan, als kenden we God buiten den Christus om, en als werd ons in en door Christus alleen geopenbaard, dat deze ons reeds bekende, van elders bekende God onze Vader is. Neen, ook de breede grondslag van de kennis Gods waarop de kennis van den Vader wordt opgebouwd, is uit het Eeuwige Woord ons toegekomen. De kennis van den Vader is niet een bloem, uit hemelse oorden neergevallen, die door Christus aan den verdorven stengel van onze menscheit natuur wordt aangebonden; maar de dorheid van onze zondige natuur wordt door hem met nieuw leven beziel, en de kennis van den Vader wordt geënt op de kennis van God die ons door de natuur, en de kennis van God die ons door de consciëntie, krachtens onze schepping uit het eeuwige Woord toekwam.

Niet dus tweërlei kennis, zonder innerlijk verband, uitwendig naast elkander staande en saamgehecht, maar ééne kennis van God, uit het Eeuwige Woord, door natuur en consciëntie in ons opkomende, en nu in en door het Verlossingswerk van Messias tot de kennis van den Vader verheven en opgevoerd.

Het is daarom een vernieling van ons geloof, dat zich bitterlijk wrekt, zoo wie bekeerd is, hij het Verlossingswerk staan blijft; alsof daarin alleen de heerlijkheid van den Christus was, om nu voorts de kennis Gods uit de natuur en uit de consciëntie aan de wereld over te laten.

Neen, wie in Christus verzoend, als kind van God voor zijn Vader in de hemelen neerknielt, moet het licht, dat hem in Christus verschenen is, terug laten werken op de sprake Gods in de natuur om hem heen en in de natuur van zijn eigen menscheit wezen, die beide uit den Christus zijn.

Vandaar, dat het Evangelie van Johannes begint met ons op dien band met den Christus te wijzen, die reeds in de schepping van onze wereld, en in de schepping van onze eigen natuur, en in de schepping van onzen eigen persoon gelegd is.

En dan is de vrucht deze, dat die sprake Gods in de natuur en die sprake Gods in onze consciëntie, juist dank zij onze verzoening in Christus, een geheel anderen klank voor ons gaat verkrijgen, toeneemt in helderheid en beduidenis, en met het nu geopend oor opgevangen wordt in een zuiverheid, die genadeleven en natuurleven voor ons beeft in heerlijk harmonie vereenigt, en heel de wereld, en heel onze historie, en ons eigen leven in die historie, worden doet tot één machtige opening van den Vader, dien we aanbiddin in het aangezicht zijns Zoons.

Amsterdam, 11 Dec. 1903.

Het debat in de Tweede Kamer.

Het begrotings-debat in de Tweede Kamer droeg ditmaal een zeldzaam hoogstaand karakter; kenmerkte zich door de principiële tegenstelling tusschen wie op politiek gebied uit het Geloof of de Rede leeft, en leidde tot een discussie, waarin van christelijke zijde met heilige bezieling en meesterlijken tact de beginselen, die ons christenvolk liefheeft, werden bepleit in verband met den strijd onzer dagen.

Zij die meenen, dat met Groen van Prinsterer de bloei-periode onzer antirevolutionaire partij onherroepelijk voorbij is; dat in de adviezen van dezen eminenten staatsman het laatste woord van beginselvastheid te vinden is, en dat het geslacht der epigonen niet in staat is op het geleide fundament voort te bouwen, zijn ditmaal bedrogen uitgekomen.

Zelfs in den parlementairen strijd tusschen Groen en Thorbecke zult ge nauwelijks oogenblikken vinden, waarin zoo scherp belijnd, zoo klaar uitgesproken, zoo door-

dringend tot in den wortel toe, de beide wereldbeschouwingen onzer dagen tegenover elkander zijn geplaatst. Destijds was het liberalisme oppermachtig, stond Groen als een eenling in de Kamer en kon de liberale partij zich de tweede veroorloven, den strijd op principieel gebied te ontwijken. Thans, nu de rollen zijn omgekeerd, nu naast het liberalisme de sociaal-democratie optreedt, die consequent de lijn der revolutie doortrekt en de liberale partij tot steeds kleinere dimensies brengen zal, moest wel de vraag aan de orde komen, waar het machtigste wapen te vinden is tegen een beweging, die in het voorjaar haar revolutionair karakter openlijk toonde en alleen door het standhouden onzer Regeering, door de energie onzer christelijke werklieden, door het beginsel des geloofs bedwongen werd.

De geheel andere vorm, waarin de strijd thans gestreden wordt tegen de Revolutie, stelt aan de belijders van het Evangelie hoge eischen. Tal van vragen, die in Groen's tijd niet eens bekend waren, zijn thans aan de orde van den dag. En al mag principieel de tegenstelling dezelfde zijn, omdat de worsteling steeds gaat tusschen Evangelie en Revolutie, Geloof en Rede, het gezag Gods en de soevereiniteit van den mensch, — toch dwingt der tijden nood om naar steeds nieuwe wapenen te zoeken, waarmede de overwinning kan worden behaald.

Niet genoeg kan ons christenvolk daarom God den Heere danken, dat onze staatslieden in het parlement met zooveel beslistheid en welsprekendheid zich tot dien strijd hebben aangegreep. Ditmaal liet men de taak niet over aan de Regeering, maar gevoelde men, dat de mannen, die ons volk vertegenwoordigen, zelf oproepen waren om den toegeworpen handschoen op te rapen. Men verloor zich niet in detailpunten, om spijkers op laag water te zoeken. De vijand werd in het hart getast. Er sprak hooger geestdrift in het woord. Een taal werd beluisterd, die weerklinkt vond in het hart van ons christenvolk en die moed gaf voor de toekomst. Het parlement werd een worstelperk, waarin gekampt werd met tegen man om de diepste vraag, of de geest uit God, dan wel de geest der revolutie de overhand zou hebben in ons volksbestaan. En juist die principiële worsteling bracht de Christelijke partijen nauwer tot elkaar, deed de broederveeten vergeten en toonde hoe vast het cement is, dat de geloovigen bij alle verschil saamverbint.

Zoo bracht deze parlementaire strijd ons een rijke winst. Een winst, omdat het vertrouwen versterkt werd in onze Regeering en de vertegenwoordigers onzer beginselen in het parlement. Een winst, omdat met toepassing op den strijd onzer dagen de christelijke beginselen zoo klaar en helder werden uiteengezet. Een winst bovenal, omdat in geen ander parlement in Europa met zooveel beslistheid door de Regeering en de meerderheid der volksvertegenwoordiging beleden wordt, dat de erkenning van de Souvereiniteit Gods het uitgangspunt van alle staatkunde wezen moet.

Mag dit?

De actie van de voorstanders der Theologische school neemt in onze kerken een niet onbedenklijk karakter aan, dat tot publiek protest noopt.

Dat de voorstanders eener kerkelijke opleiding op verschillende plaatsen vereenigingen oprichten, om de school te steunen, spreekbeurten voor de school laten vervullen en op alle mogelijke wijze propaganda drijven voor hun beginsel, is hun goed recht. Al is het oprichten van zulke particuliere vereenigingen, gelijk Incognitus niet ten onrechte in de *Groninger Kerkbode* opmerkte, lijnrecht in strijd met de idee der *kerkelijke opleiding*, omdat het zwaartepunt aldus van den kerkeraad naar een particuliere vereeniging verlegd wordt, — op ons standpunt kan deze evolutie der kerkelijke toestanden slechts als winst worden geboekt. Indien deze beweging doorwerkt, zal het eindresultaat zijn, dat de school te Kampen gedragen wordt door een reeks particuliere vereenigingen, die alleen hierin onderscheiden zijn van de Vereeniging voor Hooger Onderwijs, dat zij in geen het minste contractueel verband met de Gereformeerde kerken staan en dat niemand weet welke de grondslag dezer vereenigingen is.

Daarover gaat onze klacht dus niet. Maar wel over tweërlei feit.

Voorreest hierover, dat in verschillende klassen de vraag aan de orde is gesteld, of het niet beter was de tweede collecte, die de Arnhemse Synode voor de Vrije Universiteit uitgeschreven had, niet te houden. Gelukkig is niet een classis op dit voorstel ingegaan, en is deze poging om de besluiten der Synode opzij te zetten en naar eigen willekeur te gaan leven, daardoor verijdeld. Maar desniettemin blijft het droeve feit, dat een der hoogleraren van de Theologische school bij ingezonden schrijven in de *Kamper Kerkbode* openlijk de gemeente aanried geen cent in de collecte voor de Vrije Universiteit te geven. Aan een onnoozelen dorpskerkeraad vergeeft men zulk een revolutionair streven, maar een hoogleraar in den dienst der kerken, die openlijk aanraadt de besluiten der synode niet na te komen — niet omdat deze besluiten tegen Gods Woord of de Belijdenissen strijden, maar omdat ze niet naar zijn zijn — neemt een positie in, die in niet één opzicht te verdedigen is.

Intusschen is deze eerste aanval op ons kerkverband afgestuit op den vroeden zin onzer classes en schuilt dus hierin niet een rechtstreeks gevaar voor de eenheid onzer kerken.

Maar wel ligt dit gevaar in het feit, dat de vereeniging, die voor de Theologische school zijn opgericht, zich gemetamorpho-

seerd hebben in kerkelijke kiescolleges en met candidatenlijsten en aanbevelingsbrieven de gemeenten bewerken, om alleen voorstanders der Theologische school in den Kerkeraad te kiezen. De kerkeraad van de Gereformeerde kerk te Rotterdam A heeft hiertegen protest aangetekend in het volgende schrijven:

De Kerkeraad ziet zich genoopt, om door middel van onze „Kerkbode“ een broederlijk, maar nochtans ernstig woord tot de gemeente te richten. Het geldt n.m. de manier, waarop door sommige broeders in dit jaar weder bij de verkiezing voor ambtsdragers gehandeld is. Door deze broeders is een schrijven aan enkele leden der gemeente gezonden met het verzoek om de door hen genoemde candidaten te stemmen. Deze handelingen moeten wij noemen *ongewoont, schadelijk voor de gemeente en gevaarlijk voor de toekomst*.

Ongeoorloofd, want de leiding van het geheele verkiezingswerk behoort, volgens het recht, dat in Christus' kerk geldt, bij den kerkeraad en bij hem alleen. De broeders in de gemeente hebben volkomen recht om over voorgestelde candidaten te oordeelen; zij mogen, indien poodig, elkander inlichtingen verschaffen over de gaven van de voorgestelde candidaten; maar een comité, dat de leiding der verkiezing op zich neemt, gaat een macht vormen tegenover de wetlige, van God gestelde macht, n.m., den kerkeraad. Aangemoedigd door een tijdelijk succes kan zulk een comité ten laatste zich steeds meer macht aanmatigen, en zoo zonden in Christus' kerk de inzettingen en verordeningen Gods omgekeerd worden. Daarvoor moet de kerkeraad waken en hij is daartoe verplicht, vandaar dat hij openlijk de gemeente waarschuwt. *Schadelijk* is de bedoelde handwijze voor de gemeente. De broeders hebben n.m. door het opschrijven van hun circulaire, comité tot handhaving van de Theol. School" den schijn op zich geladen, dat de kwestie in de opleiding (den doorlaat heeft gegeven om sommige afstudeerders broeders niet ter verkiezing aan te bevelen en andere broeders voor deen in de plaats te stellen. Dat nu is schadelijk voor de gemeente. Men mag den kerkeraad niet verdeelen in twee partijen, waarvan de eene helft vóór de Theol. School en tegen de Vrije Universiteit zou zijn en de andere tegen de eerste en vóór de laatste. De kerkeraad is zich volkomen bewust, dat het zijne roeping is, om de school der kerken te steunen. In een Gereformeerde kerkverband brengt men de besluiten eener Generale Synode ten uitvoer, tenzij de consciëntie daartegen getuigt.

Op dit standpunt staat de Kerkeraad en zal hij blijven staan. Dat de een meer voor een school der kerken is, terwijl de ander meer voor een Universitaire opleiding mag geen oorzaak worden, dat men den kerkeraad in twee partijen verdeelt. Verschillend gevoelen over de opleiding mag geen aanleiding zijn, om broeders, die met eere in het ambt dienen, tegen te werken. Zoo ondernijmt men het gezag van den wetlijken kerkeraad en dat is een zonde, welke de Heere niet gedooft, maar te Zijner tijd beoekt. De kerkeraad heeft, getuige de laatste candidatenlijst, in 't geheel niet gedacht aan broeders die vóór of tegen een opleiding door de kerken of een universitaire opleiding zouden zijn, en hij gelooft, dat hij het recht heeft, om van de gemeente te eischen, dat zij geen element in de verkiezing brenge, dat hij er niet ingeleid heeft en dat volgens Gods Woord er ook niet ingeleid mag worden.

Gevaarlijk is deze handwijze voor de toekomst. Het hart des menschen is arglistig en als broeders, die het met het Comité niet eens zijn, ook verkeerde propaganda gaan drijven voor de huns inziens geschikte candidaten, wat dan? Wordt dan het lichaam des Heeren niet verscheurd? Heeft men zich daarvan rekenschap gegeven? Zou dat het „onder biddend opzien tot God verkiezen van ambtsdragers“ zijn? Al verkiezen wij niet meer door het lot, gelijk in de eerste gemeente geschiedde, de bede der discipelen moet toch de onze blijven: „Heere, Gij Kenner der harten, wijs Gij ons de mannen aan, die Gij uitverkoren hebt.“ En of men nu vergaderingen houdt of niet; of men broeders bezoekt of niet, het optreden van een comité van actie bij verkiezingen voor ambtsdragers is *ongewoont, schadelijk en gevaarlijk*.

In den naam des Heeren, aan Wien wij eens rekenschap zullen moeten afleggen, hoe wij de gemeente bestuur hebben, waarschuwen wij tegen deze manier van handelen en wij doen dat *zonder voorbehoud*.

Namens den Kerkeraad,
E. DOUMA, *Presid.*
G. v. BLEEK, *Scrie*

Indien dit feit alleen te Rotterdam was voorgekomen, zouden wij deze zaak aan de prudentie van den Kerkeraad hebben overgelaten.

Maar dit is niet zoo.

Uit het Noorden en het Zuiden evengoed als uit het midden van ons land komen dezelfde klachten tot ons. In saamgesmolten kerken, waar de grootste voorzichtigheid eisch is om geen verbittering te wekken, heeft men ditmaal alle kerkeraadsleden, die van de vroegere B kerk waren, er uit gestemd en vervangen door vroegere A leden. Op een plaats, waar men nog niet tot saamsmelting kwam, wipte men een ouderling, die 20 jaren lang de kerk niet eere gediend had, alleen omdat hij een bijdrage gaf voor de Vrije Universiteit.

Of het gelijktijdig optreden van dit verschijnsel in zoo verschillende deelen van ons land te wijten is aan een geheimzinnig comité, dat zonder eenige publieke verantwoordelijkheid de lakens uitdeelt, gelijk vóór de Arnhemse synode, dan wel geheel spontaan is, laten wij in het midden.

Maar in elk geval wordt het tijd, dat deze feiten openbaar worden gemaakt, opdat de publieke opinie in onze kerken over dit zondig drijven haar oordeel uitspreke.

Rotterdam's kerkeraad heeft volkomen gelijk, dat zulke verkiezingspraktijken ongeoorloofd, schadelijk voor de gemeente en gevaarlijk voor de toekomst zijn.

En niets zal ons liever zijn, dan wanneer de hoogleraren der Theologische school openlijk bij dit protest zich aansluiten, opdat elke schijn vermeden worde, alsof met hun goedkeuring of gedoogen zulke handelingen zouden plaats vinden.

De Hervorming.

De Hervorming, het lijfblad der moderne theologen, vraagt met een sneer, of de uitlatingen van Prof. Lindeboom inzake de roeping der advokaten niet zonneklaar bewijzen, hoe gevaarlijk het voor de wetenschap zou zijn, aan de vrije inrichtingen voor hooger onderwijs gelijke rechten toe te kennen als aan de rijks-universiteiten.

De logica dezer conclusie ontsnapt ons. Vooreerst is er in het door de Regeering voorgestelde Wetsontwerp geen sprake van de erkenning der Theologische school te Kampen, maar van de erkenning der graden door de Vrije Universiteit verleend. En het gaat toch niet aan, de stellingen van een hoogleraar in de theologie aan een kerkelijk seminarie ten laste te leggen aan een Universiteit, die met dit kerkelijk seminarie niets uitstaande heeft.

En ten tweede kan Prof. Lindeboom toch moeilijk gelden als de officiële tolk van wat de Gereformeerde wetenschappelijke wereld denkt en gelooft. Over juridische quaesties hebben in de eerste plaats juristen te oordeelen, en nu niet alleen Prof. Fabius, maar evenzoo Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman openlijk protest aantekende tegen het oordeel van Prof. Lindeboom en in onze Gereformeerde pers niet één het met Prof. Lindeboom eens bleek, mag gerust geconstateerd, dat deze Kamper hoogleraar met zijn zonderlinge denkbeelden alleen staat.

Waarom nog dit toegevoegd, dat bij aanlegging van gelijken maatstaf aan de Rijks-universiteiten, het heusch niet moeilijk zou zijn aan te toonen, hoe daar door menig hoogleraar stellingen zijn verkondigd, die voor de rechtswetenschap minstens even gevaarlijk zijn als de buitensprong, dien Prof. Lindeboom zich veroorloofde.

Zou daaruit volgen, dat de Regeering wijl zou doen met de erkenning der Rijks-universiteiten als de officiële kweekscholen der wetenschap in te trekken?

Gaarne zouden wij van de Hervorming een antwoord op dit drietal opmerking ontvangen.

Evengoed als Prof. v. d. Vlugt stellen wij er prijs op, dat geen moderne-liberale „verzinsels“ aan de ontwikkeling van het vrije hooge onderwijs schade toebrengen.

Recensien.

J. VAN ANDEL. *Paulus tweede brief aan de Corinthiërs, aan de gemeente uitgelegd*. Leiden, D. Donner, 1903.

Da van Andel zet zijn schoonen exegetischen arbeid voort. Eenvoudig, bijna sober is ook dit boek; alle jacht op effect, alle gewolven rhetoriek, alle uitstap van geleerdheid is vermeden. Juist daardoor doet dit boek weldadig aan. De taal is klaar en zuiver; de uitlegging gezond en practisch; een schat van fijne opmerkingen glinstert als edelgesteenten door den gouden draad van het betoog heen. Niet alleen de gemeente, voor wie dit boek bestemd is, maar ook de Dienaren des Woords kunnen hiermede winste doen. Wij hopen, dat Da van Andel tijd en lust moge vinden, om nog menig bijbelboek zoo voor de gemeente uit te leggen.

J. CALVIJN. *De profetien van Ezechiel*. Naar de uitgave van het Corpus Reformatorum uit het Latijn vertaald door J. Lugtigheid, D. des W. te Geesteren, Kampen, J. H. Kok, 1903.

Kort voor zijn sterven begon Calvijn met de profetien van Ezechiel te verklaren; zijn krankbed en dood verhinderde hem dien arbeid te voltooien; alleen de eerste twintig hoofdstukken legde hij uit. Toch heeft ook deze uitlegging van Calvijn waarde; van eenige afmatting, des geestes of mindere scherpheden van oordeel is hier geen sprake. Calvijn bleef tot het laatste toe hield van geest. Anders zou hij zeker niet een zoo moeilijk werk begonnen zijn als de verklaring van dezen profet. De vertaling is niet slecht; alleen moge Da. Lugtigheid zorg dragen, dat correctiefouten als trotsch voor trots (pag. 12) en stof voor of (pag. 15) niet blijven staan. Zulke fouten zijn bepaald hinderlijk.

C. VAN PROOSDII. *De profet Daniël*. Tweede Deel, Hoofdstuk VII—XII. De profet der verzoeking voor het verloren volk. Eerste stuk. Het eerste en tweede gezicht. Hoofdstuk VII en VIII. Leiden, D. Donner, 1903.

Reeds bij de verschijning van het eerste deel vestigden wij op deze populaire exegese van Daniël de aandacht. Het tweede deel, dat een verklaring tracht te geven van de zeer moeilijke profetien van Daniël, staat echter niet geheel op dezelfde hoogte als het eerste deel. Da van Proosdij is meester in het schilderen van historische tafereelen; zijn rijke fantasie bouwt het verleden op uit enkele fragmenten en vult de leemten aan. Op het gebied van de uitlegging der profetie echter heeft de schrijver zich zelf blijkbaar niet vertrouwd; vandaar dat dit deel voor twee derden geen eigen werk is, maar een compilatie van uitspraken uit andere schrijvers, vooral uit Calvijn. Zulk mozaïekwerk nu bevreemdt niet. Vooral niet, wanneer de schrijver, na eerst breede stukken uit Calvijn overgenomen te hebben, ons ten slotte verklaren komt, dat hij het niet met Calvijn eens is en zelf een ander gevoelen is toegedaan. Bij hoofdstuk VII krijgt men dit eigen oordeel althans nog te hooren, maar in hoofdstuk VIII ontbreekt het geheel; feitelijk is hier alleen Calvijn aan het woord en worden in korte aantekeningen de gevoelens van andere uitleggers meegedeeld, zonder dat genoegzaam blijkt, welke opvatting Da van Proosdij zelf voor juist houdt.

J. DEKKER. *Naar Ninevé, Jona's reis*. Amsterdam, Hoveler en Wormser 1903.

Otto Funcke gaf indertijd een practische uitlegging van het boek Jona, dat door het ongeoorloofd wel het meest aangevallen wordt, en toonde welke rijke schatten voor het leven van onzen tijd in dit boek verscholen liggen. De nieuwe verklaring, die Da. Dekker biedt, mag niet zoo fris en pakkend zijn als van zijn Duitschen collega, maar staat in een opzicht veel hooger.

Da. Dekker heeft ruimschoots gebruik gemaakt van de Assyriologische ontdekkingen en daarmede een beeld geteekend van het Ninevé in Jona's dagen, dat de beteekenis van Jona's zending in het rechte licht stelt. Ook heeft Da. Dekker volkomen terecht er nadruk op gelegd, dat de hoofdgedachte van dit boek ligt in

de roeping d. Rauwinson (aan den ze. Da. Dekker, spronkelijke tament het m. grote v. i. i. beter ged. walvisch naar. onthouden, w. komen, en of. genoege is om. spel te laten. bevelen wij d.

C. H. SM. *Heiland verk. Zijn gemeente* gebracht door. Schenk Brill. Spurgeon's. De frischehe. geon's geest, van het me. het Evangelie. bekoring uit. de Gereform. omdat bij h. der uitverkie. tot haar rech. dankbaar de. werken aan d. ons daarom. werken in. blijft voorzich. Engelsche spij.

J. P. HASE. *voor de gemeen. Morales* van. nieuw uitgege. Dr. S. D. v. Utrecht, J. C. De oorspr. is zeker juist. koos. Een t. men hier nie. meestal een. Reflexions m. schooneste v. rugtegens af. nawerke in d. deze „zedelij. niet geheel. heeft rijker lie. en het midd. rechtvaardig. deze morele. den voortgond.

Da. Felix. Jan Haan, 190. Da. Felix t. bijeengevoerd. h.ijmoeliek en. gerangschikt. opkleving, v. erving of v. hier geboden. boekse nuttig. A. M. DIE. woord voor. onhoudbaar de. de ineenmel. 1903. Eigenlijk mo. manse hier lev. getuigt tegen. saam geleefd. baard, op zoo. Rotterdam, de. hem, Groning. schen kerken, orde hebben, echter met d. valt het te bezadigen en. held der bez. eisch der Sch. Vooral in de. smelting kw. dienst verricht.

W. H. GISP. *te Jerusalem*. De. De pittige. aan een vrien. een hoofdtaar. het met de be. ver niet altijd. hoofd schuld. doxen, maar. merkingen, de. Gispens' brie. schotel, dien d. voorzetten. Gij had een. van de broed. bij omgekeerd. zelfs bij degen. stonden. Het. vrienden van I. gava van deze.

Da. Gispens. zelf een keuze. deze brieven h. komen, hoe v. geheel anders. dan deze brie. vele talenten, niet op de sch. zaak daarvan i. schalkschen h. God de Heere. volk in Neder. schen kortzicht.

W. H. GISP. *pen*. G. Ph. Z. Het moet v. zijn, dat de be. ren om zijn p. duuraam gewa. Zeker ver. het hoofdodgm. digmakend doo. en begrijpelij. hand van onte.

Uit Eigen R. door predikant. kerk in Noor. Rapids, Michig. Wie dezen b. door twee di. hierdoor, dat d. in Amerika i. Gereformeerde. bleef. De mee. zonder enige. houden. Wat. preekmethode. verhalen van.